

62 Indikacija da kinesko pismo sadrži elemente sadržaja je činjenica, pošto u govoru različitih jezika (kineski, japanski, korejski) isti znaci mogu da izazovu iste predstave, ali se sintaktički i glasovno različito realizuju.

27 U 1850 kineskih znakova za normalnu upotrebu (Tōyō-kanji), koje je Ministarstvo za kulturu Japana propisalo i preporučilo za učenje u školama i podizanje opšte pismenosti, broj crta se kreće od 1 do 23. Sredina je između 8 i 12 znakova; ovde se nalazi 921 ili 49,8% svih Tōyō-kanji.

28 Up. Y. Kuwayama, »Shotai dezaine (»Dizain pisma«), Tōyō 1974, s. 236. To što su vertikalne linije važnije posledica je verovatno i činjenice da su u najrasprostranjenijem tipu štampanja, tzv. ming-tipu, jače izražene vertikalne nego vodoravne linije.

29 Up. Schmidt, »Zur Poetik der konkreten Dichtung«, s. 82.

30 Srdačno se zahvaljujemo g. Seiichi Niikuniu (Tōyō) pošto nam je pomoćao važnim materijalima, pa i časopisom ASA. On poseduje i autorsko pravo na sve tekstove koji su ovde štampani.

31 »Vom Vers zur Konstellation«, u: E. G. (izd.), »Konkrete Poesie Deutschsprachige Autoren« (Reclams Universalbibliothek, 9350–9351), Stuttgart 1972, s. 153–158 (i u: S. J. Schmidt (izd.), Konkrete Dichtung. Texte und Theorien, München 1972, s. 76–78) ovde, s. 157.

32 U: »Konkrete Poesie«, s. 55.

33 ASA sv. 6 (1972), s. 30.

34 Nije sasvim jasno zbog čega se u engleskom leksikonu, uz tekst, znak za »meduprostor« objašnjava još i »kapljom« i »suncem«; možda se pri tome posmatra i ideoografski koren znaka koji stoji između slike sunca i dovratka kapljice između njih.

35 »Zur Poetik der konkreten Dichtung«, s. 83.

36 ASA sv. 4 (1970), s. 16.

37 Desni sastavni deo (...) i sam može da znači »privatan«. Zajedno s levin (žitna slamka) daje značenje: »privatan posed«, ali se time implicira i njansa »sebičnjak«. Up. B. Karlsgren, »Analytic Dictionary of Chinese and Sino-Japanese«, Paris 1923, preštampano: Taipei 1973, s. 241.

38 ASA sv. 5 (1971), s. 66.

39 Po najstarijem etimološkom kineskom rečniku Shuo-wen (I. v. n. e.), najviše uspravna linija simbolizira nebo, ona koja se kreće nadole-otvorene kutije i oblake. Up. A. Tōdō, »Kanji no gozen kenkyū« (»Etimološka proučavanja kineskog pisma«) Tōyō 1963, s. 422.

40 Sem u grafičkoj skraćenici znaka »voda« kao oznaka klase ( ) javlja se to i u oznakama klase za »vatru« ( ) i »srce« ( ).

41 ASA sv. 5 (1971), s. 64.

42 U: »Calligrammes« (1925), sada u: G. A., (Euvres poetiques, Bibliothèque de la Pleiade), Paris 1959, s. 203.

43 U: »Konkrete Poesie«, s. 38.

44 U: »'71 Kūkan-shugi konkurišu poetoři-ten (Spatialisme) Concrete Poetry«, 1971, ASA International Exhibition, Tōyō 1971 (izložbeni prospect). — Znak za »rekut« je zbog svog optičkog utiska i jasnog, apstraktog oblika jedan od najviše upotrebljavanih u konkretnoj poeziji.

45 Ebd.

46 Up. gore, s. 296.

47 ASA sv. 5(1971), s. 38.

48 Prvobitno slika za četiri zrna pirinča u ljušci.

49 Kineska i japanska ruža pravaca ukazuje na osam glavnih smerova.

50 U etimološkoj leksici se znak za »pirinča« u ovoj kombinaciji objašnjava kao slovo. Up. B. Karlsgren, »Analytic Dictionary«, s. 196.

51 Stara oznaka za ljubavnu pesmu-pismo.

52 ASA sv. 3(1968), s. 17.

53 Up. A. Tōdō, »Kanji no gozen kenkyū«, s. 555 i d., i: K. Ueda (izd.) »Dai-jiten« (Veliki leksikon znakova), Tōyō 1964 (1917), s. 895.

54 U engleskom leksikonu bi, sem toga, morao da se uzme u obzir i pojam »usne« (mali kvadrat), koji se isto tako javlja i sam (drugi red odgore, šesti znak sleva).

55 Poslednji od ovih, što je i razumljivo, nikada nisu imali veze s predstavljanjem tokova, tečnosti. Up. gore, prim. 40.

56 ASA sv. 6(1972), s. 32

57 Prvobitni piktogram je predstavljao izbijanje listova i cvetova.

58 ASA sv. 5 (1971), s. 30.

59 S izvesnim ogradama bi i tekst 4 mogao da se podvede pod ovu tehniku.

60 ASA sv. 5(1971), s. 65.

61 Ebd., s. 51.

62 U: »Post-War Japanese Poetry« s. 100.

63 »Zur Poetik der konkreten Dichtung«, s. 85.

64 U: »Konkrete Poesie«, s. 82.

65 »Sono shi no teigi«, U: »Konkurito poetoři '73 (Spatialisme) Concrete Poetry« prospect za izložbu ASA), Tōyō 1973.

66 Preštampano u: »Concrete poetry«, s. 71 i d.

67 »Zero-on«, Tōyō 1963, s. 44.

68 »Konkrete Dichtung: Theorie und Konstitution«, s. 21.

69 »Sono shi no teigi«.

70 Ebd., treća rečenica.

71 U ovom smislu možemo razmišljati čak i o tekstovima s potpuno obsoletnim zracima, odnosno s onima koji ne poseduju smisao.

72 Up. uz ovo i kritiku Berold van der Auwea, »Theorie und Praxis Konkreter Poesie«, (Text-Kritik), sv. 30) april 1971, s. 33–41.

samoupravni identitet mladog čovjeka

pavao brajša

UVOD

Jedna od pretpostavki samoupravnom društvenom sistemu, kao što je naše, jeste samoupravno ponašanje svakog pojedinca u tom društvu. Samoupravno ponašanje, kao što je sam opširno razradio u svojoj knjizi *Opća psihodinamika samoupravnog ponašanja* (Delo, OOUR Delovske enotnost, Ljubljana), jeste takav oblik ponašanja među ljudima u kojemu vlada socijalni princip, a to znači da pri realiziranju vlastitog užitka, potreba i interesa vodimo računa o mogućnosti ostvarivanja istog ili još boljeg užitka, potreba i interesa onoga pokraj nas. To znači da se do vlastitog užitka i realizacije vlastitih potreba i interesa ne može i ne smije dolaziti onemogućavanjem drugome pokraj nas da ostvari svoj užitak, potrebu i interes. To je psihološka i psihodinamska, odnosno psihosocijalna osnova samoupravnog pluralizma interesa i potreba, o čemu piše Edvard Kardelj u svojoj studiji *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, ali također i sreće koju »ne može čovjeku donijeti ni država, ni sistem, niti politička partija«, jer nju »može sebi čovjek stvoriti samo on sam«, uz pretpostavku da socijalističko društvo stvara uslove u kojima će čovjek biti što slobodniji... slobodno raditi, odnosno stvarati za svoju sreću. To je samoupravljanje» (citatirana studija u izdanju Izdavačkog centra Komunista, Beograd 1977, str. 10). Nosišta takvog ponašanja je čovjek čija suština nije »njegovova brada, njegova krv, njegov apstraktni filzis, već njegov socijalni kvalitet« (K. Marks: *Kritika Hegelove Filozofije državnog prava, Veselin Masleša*, Sarajevo 1960, str. 30), odnosno čovjek koji je sposoban da »spozna i organizira svoje forces propres que društvene snage« (K. Marks: *Prilog židovskom pitanju*, u: K. Marks, F. Engels: *Rani radovi, Naprijed*, Zagreb 1961, str. 73). Svako ponašanje pretpostavlja određenu ličnost koja se tako ponaša, a ličnost je, opet, u okviru društvenog konteksta u kojem se nalazi određena svojim identitetom. Prema tome, samoupravno ponašanje pretpostavlja samoupravnu ličnost sa samoupravnim identitetom.

Tema »samoupravni identitet mladog čovjeka« interesantna je i važna s jedne strane, jer je adolescencija vrijeme u kojem se taj identitet definitično zaokružuje i formira, a s druge strane, jer je upravo u to doba na najviše ugrožen mogućnošću njegovog negativnog oblikovanja (negativni identitet) ili, ne potpuno razvoja, odnosno raspada (difuzija identiteta). Ako ove Eriksonove termine prevedemo na našu temu, onda je to doba kada se dešavaju tri stvari: razvoj pozitivnog samoupravnog identiteta, razvoj negativnog nesamoupravnog identiteta i manjak razvoja samoupravnog identiteta.

OPĆENITO O IDENTITETU I NJEGOVOM USPJEŠNOM ILI NEUSPJEŠNOM RAZVOJU

Cvjek koji je do sada najsiistematskije razvio i protumačio pojam identiteta i kojega zbog toga nazivaju autorom psihologije identiteta, jeste Erik H. Erikson. Svoje ideje je razvio u knjigama: *Detinjstvo i društvo, Omiladina i kriza, Identitet i životni ciklus* i *Mladi čovjek Luter*. Pokušat ću vam kratko i sažeto iznijeti najprije njegovu definiciju identiteta, zatim osnovne karakteristike njegovog razvoja i, na kraju, njegove definicije negativnog identiteta i difuzije identiteta.

Identitet ili ego-identitet je rezultat sintetizirajuće funkcije našeg Ja na granici prema društvenom realitetu. To je naše Ja definirano unutar društvene stvarnosti. To je doživljaj vlas-

titate jedinstvenosti i kontinuiteta, uz pretpostavku da nam i drugi oko nas to priznaju. To je specifičan stupanj zrelosti ličnosti, obično razvijen tek na kraju adolescencije, koji nas ospozobljava da izvršavamo zadatke odraslog. U sebi identitet doživljava u kategoriji psihosocijalno zadovoljstvo, kao osjećaj da smo vlastiti gospodari, da smo na pravom putu; kao unutarnju sigurnost da možemo računati na priznanje drugih oko nas. To je socijalna funkcija našeg Ja, važna za uspostavljanje naše psihosocijalne ravnoteže.

Identitet se razvija u stalnom kontaktu s društvenim realitetom od samog rođenja djeteta. On se formira zajedno s razvojem ličnosti u odsjecima, fazama, karakteriziranim unaprijed određenom spremnošću ljudskog organizma da svijesno zapaža i aktivno doživljava stalno sve širi društveni horizont koji počinje s maglovitom slikom majke, a završava čitavim ili dijelom čovječanstva. To, dakle, počinje odmah po rođenju, još u dječjoj dobi, a možda još i u majčinoj utrobi, jer, kako kaže Erikson, »dijete, dojenče, a možda čak i fetus, obrazuju na najosjetljiviji način sredinu u kojoj se razvijaju. Dijete osjeća napetost, nesigurnost i neprijateljske osjećaje svojih roditelja, makar i ne pozna razloge za to... Dijete se ne može vratiti. Ako se dijete treba razviti u jednu zdravu ličnost, tada moraju i roditelji biti zdrave ličnosti u pravoj sredini« (Erikson E. H.: *Identität und Lebenszyklus*, Suhrkamp Verlag, str. 120).

Identitet se razvija kroz pet sukcesivnih faza. Prva odgovara dojeničkoj dobi. Društvo ovdje predstavlja majku, a dijete uči osnovne psihosocijalne modalitete primanja i davanja. To je faza u kojoj se razvija ili bazično povjerenje ili nepovjerenje prema ljudima. Druga faza odgovara momenatu djetinjstva. Društvo predstavljaju oba roditelja. Dijete uči osnovne psihosocijalne modalitete: nešto držati za sebe i ležerno pustiti. U to vrijeme dijete dobiva osnove za autonomiju vlastite ličnosti, ili da nesigurnost uz stid i sumnju. Treća faza odgovara predškolskoj dobi ili dobi igre. Društvo predstavlja obitelj kao grupu. Dijete uči raditi ili kako da se radi, tj.igrati se. U to vrijeme dijete razvija ili inicijativu, ili osjećaj knjirnje. Četvrta faza odgovara školskoj dobi. Društvo predstavlja prvenstveno stinsjedstvo i školu. Dijete uči psihosocijalne modalitete: nešto pravo učiniti, nešto s drugima učiniti. U djetetu se razvija ili smisao za djelovanje ili osjećaj manje sposobnosti za djelovanje, i to naročito s drugima zajedno. Peta faza odgovara adolescenciji. Društvo predstavlja grupe vršnjaka, razne vode i uzori iz okoline. U toj fazi razvija se identitet ili negativni identitet, ili dolazi do raspada, difuzije identiteta.

Izbor negativnog identiteta jedan je od mogućih neuspjeha izgradnje vlastitog pozitivnog identiteta. Uloge i uzroci ponašanja predlagani kao poželjni ili preporučljivi, odbijaju se. Mladi čovjek se identificira upravo s onim ulogama i uzorocima ponašanja koji su mu, u toku ranijih razvojnih faza, prikazivani kao najnepoželjniji i najopasniji. Slabost i neizrečene želje roditelja katastrofalnom se jasnočom prepoznavaju i slijede. Rezultat je dijametralno oprečno ponašanje mladog čovjeka onom ponašanjem u koje ga se usmjeruje.

Difuzija identiteta je drugi mogući oblik neuspjelog razvoja pozitivnog ego-identiteta. To je, zapravo, raspršenje našeg Ja, razbijanje slike o sebi, gubitak vlastite sredine, osjećaj smetenosti, strah od nestajanja. To je nesposobnost sebe psihosocijalno definirati. Manifestira se unutarnjim povlačenjem, izbjegavanjem obaveza, praznim i formalnim odnosima s drugima, gubitkom sposobnosti za zajedništvo. Zapravo se radi o povratku na nivo osnovne smetenosti ili bijesa malenog djeteta.

Prema Eriksonu, dakle, čovjekova se ličnost razvija u stalnom kontaktu s društvenim realitetom u kojem se nalazi. Ona je, zapravo, rezultat tog kontakta, tog odnosa s društvenom средином. Taj kontakt počinje još u majčinom uterošu, a traje do kraja života. Svoj čovjek Erikson smješta u sredinu tog društva, u središte međuljudskih odnosa u tom društvu. To je, zapravo, učenje socijalnog ponašanja u etapama. U obitelji Erikson vidi društvo u malom — mikrodruštvo — u kojem se dijete socijalizira i priprema za susret s makrodruštвom, sa sve širim i širim društvenim horizontom. Za njega je dijete odmah po rođenju u društvo i utjecano od društva. Obitelj ima posredničku ulogu između djeteta i šireg društva. O kvaliteti ukorijenjenosti roditelja u društvu ovisi i uspjeh ili neuspjeh socijalizacije djeteta. Eriksonov pojam identiteta je društvena dimenzija ljudske ličnosti. To je, zapravo, veoma blizu onoj Markssovoj definiciji čovjeka kao »pravoj zajednici ljudi«, a izbor negativnog identiteta i difuzije identiteta, Markssovom protestu protiv odvajanja od te zajednice. Naime, ako pojedinac gubi tu vezu, ako se odvoji od ljudske zajednice, a to znači prestajati biti definiran u društvenom realitetu, on gubi tlo pod nogama, postaje izgubljen, otuđen; on se raspada. Svojim razmišljanjima Erikson nas vodi bliže Markssovoj viziji čovjeka, čija je suština odnos i povezanost s drugima u stvarnoj ljudskoj zajednici. Ti društveni odnosi, ti kontakti s drugima, određuju svijest, tj. identitet čovjeka.

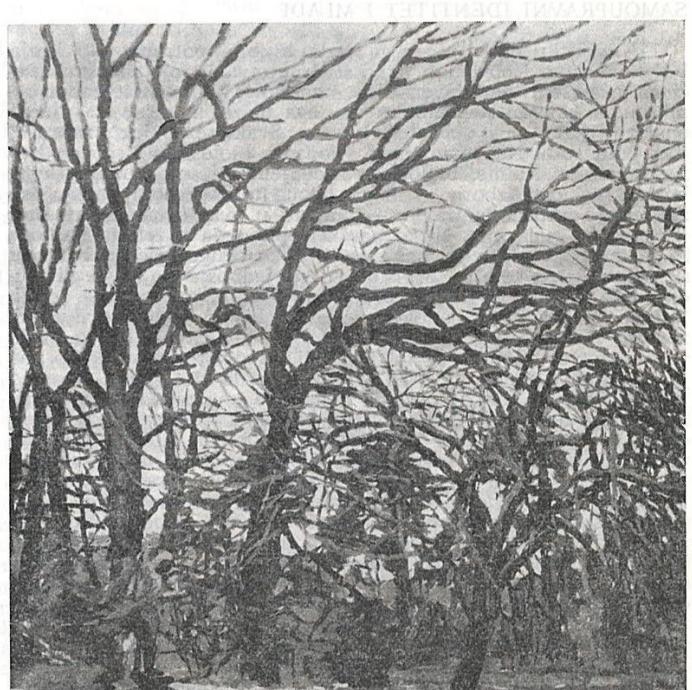
NESTO O SAMOUPRAVNOM IDENTITETU I NJEGOVOM USPJEŠNOM ILI NEUSPJEŠNOM RAZVOJU

Nije dovoljno imati određeni odnos prema društvenom realitetu, prilagoditi se njemu. Mi moramo biti u njemu. Moramo se društveno definirati, htjeli to ili ne. Moramo prihvati ili ne

prihvati društvenu sredinu u koju smo islučajno rođenjem ubaćeni. Ne možemo ostati po strani od društvenog realiteta. Moramo se odrediti unutar određenih socijalnih koordinata. Moramo imati svoj identitet. U samoupravnom društvenom realitetu mi bismo trebali imati samoupravni identitet. To znači, ne samo prihvati samoupravni stil ponašanja, nego i biti prihvaćen i priznat kao aktivan sudionik u takvom ponašanju. To ne znači samo biti samoupravljajući, nego i biti priznat kao takav. To ne znači samo prihvati stil demokratskog dogovaranja i udruživanja, nego i imati doživljaj prihvaćenosti na takav način. To ne znači samo prihvati potrebu svakoga na slobodni razvoj vlastite ličnosti, nego također imati priznanje i placet drugih na takav razvoj. Dakle, to nije samo prihvatanje samoupravnog ponašanja, nego i sigurnost da je dobro tako se ponašati. To je doživljaj specifičnosti i jedinstvenosti svog vlastitog sudjelovanja u samoupravnom ponašanju. To je prihvatanje i prihvaćenost u isto vrijeme. To je iskreni doživljaj sebe unutar samoupravnog društvenog realiteta. To nije samo prihvatanje ZUR-a, nego doživljaj sebe u ZUR-u. To je smještavanje sebe kao jedinstvene i slobodne ličnosti u samoupravnu društvenu sredinu, uvjerenost u ispravnost takvog ponašanja. To nije samo potpisivanje samoupravnog sporazuma, nego i smještavanje sebe u njemu. To je unutarnja potreba ili osjećaj da je dobro samoupravno se ponašati, a ne samo deklarativno prihvati vanjske forme ponašanja. To je duh samoupravnog ponašanja u meni, a ne samo u ZUR-u. To je ponašanje po socijalnom principu kao posljedica imanente potrebe za takvim ponašanjem.

Kako doći do takvog samoupravnog identiteta kao psihodinamske baze samoupravnog ponašanja? Priimenjujući ranije opisanu Eriksonovu teoriju epigenetskog razvoja, to je rezultat našeg psihosocijalnog razvoja od samog rođenja unutar sredine u kojoj smo rasli. Preduvjet je razvijanje povjerenja u ljude u prvoj, osnove za autonomiju vlastite ličnosti u drugoj, inicijative u trećoj, te smisla za djelovanje i aktivitet s drugima u čvrstoj fazi. Uz takav razvoj, pojedinac s razvijenim samoupravnim identitetom vjeruje u ljude, autonomiju je ličnost, pun je implicativne i spremne na aktivnost s drugima. Takav pojedinac zna i davati i primati (prva faza), prihvati i pustiti (druga faza), kreativno raditi (treća faza) i s drugima zajedno aktivno stvarati (četvrta faza). Sve su to psihodinamske pretpostavke razvoja samoupravnog identiteta.

Takov razvoj pretpostavlja demokratsko-partnersku i samoupravno orijentiranu obiteljsku sredinu. Takav identitet nemoguće je razviti u represivnoj, autokratskoj, autoritativno-hijerarhijskoj i represivnoj obiteljskoj sredini. Takav razvoj je nemoguć ako je ta obitelj ogradiena kineskim zidom od šireg društvenog realiteta, ako se u njoj verbalno izražava jedno, a neverbalno drugo, ako u njoj vladaju fraze i moralna dociranja bez stvarnog ponašanja iza njih, ako se u njoj vrednote samoupravnog ponašanja samo verbaliziraju a ne žive, ako u njoj vlada »klasna podijeljenost« na odrasle i djecu, ako se u njoj djeca neurotski zloupotrebljavaju i služe samo kao nadopuna onoga što manjka roditeljima, ako se u njoj ne dogovara niti usagla-

šava nego naređuje i kažnjava, ako se u njoj ismijava i obezvredjuje sve ono što se dešava u širem društvenom kontekstu, ako, jednom riječju, ne postoji ishmronizirano ponašanje unutar i izvan obitelji. Pod samoupravnom obiteljskom sredinom ne mislim na ideologiziranje i politiziranje obitelji, u užem smislu riječi, nego na takvu obiteljsku atmosferu koja u sebi sadrži psihodinamske osnove i principe samoupravnog ponašanja. Djete mora prvenstveno unutar vlastite obiteljske sredine doživjeti da je dobro i korisno samoupravno se ponašati.

Ako taj razvoj ne teče opisanim pravcima, ako se pojedinac ne razvija u takvoj obiteljskoj i društvenoj sredini koja bi mu omogućila razvoj navedenih kvaliteta, mlađi će čovjek okrenuti leđa našem samoupravnom društvenom realitetu, izabrat će negativni, tj. nesamoupravni identitet. On će prihvati stil ponašanja diametralno oprečan ponuđenom samoupravnom načinu ponašanja. Smjestit će se u »neprijateljski« društveni realitet, s onu stranu samoupravnog ponašanja. On neće prihvati ponašanje po socijalnom principu i bez mnogo razmišljanja birat će i slijediti sve one uzroke ponašanja koji se označavaju kao nepoželjni, strani samoupravnom stilu i načinu ponašanja. Među njima se onda regniraju vječne bundžije, kritizeri, oni koji ništa ne prihvataju i sve apriori odbijaju, koji uživaju u ponašanju koje se stalno osuđuje, ne priznaje, odbacuje.

Iz takvih sredina izlaze i oni koji nisu razvili uopće svoj identitet, ali niti prihvati negativni, nesamoupravni identitet. Oni se u adolescenciji raspadaju, gube. To su promašene egzistencije koje se ne mogu snaći u društvenom realitetu u kojem se nalaze. Bez bačenog sidra plutaju uzburkanim morem. S njima se poigrava vjetar s jedne i druge strane. U našem kontekstu one s negativnim identitetom mogli bismo nazvati »antisamoupravnim« a ove »asamoupravnim«. Oni ne samo da odbacuju samoupravni stil ponašanja; oni odbacuju svako ponašanje. Poput magarca iz stare grčke priče, oni umiru od gladi između dva stoga stijena. Oni se ne usuđe ponašati na određeni način. Pokušavaju da se uopće ne ponašaju, mada je to u biti nemoguće. Oni se muče i pate u štizoidnoj neodredenoj izolaciji bez veze s okolinom, a i bez veze sa samim sobom. Ako za one s razvijenim samoupravnim identitetom možemo kazati da žive u samoupravnom društvenom realitetu, a za one s negativnim identitetom protiv ili izvan samoupravnog društva, onda za ove posljednje smijemo kazati da žive mimo samoupravnog društva, pokraj njega.

Ponavljam svoju tezu da pod samoupravnim ponašanjem i psihodinamskim aspektom samoupravljanja podrazumijevam psihološku osnovu, psihološke pretpostavke, psihodinamske principe samoupravnog načina ponašanja. U tom smislu i s tog ugla upotrebljavam pojmove samoupravno, nesamoupravno i antisamoupravno. Samoupravljanje ima svoju društveno-političku, klasnu, ekonomsku, ali i psihološku, psihodinamsku osnovu. O ovom trećem često premašimo, zanemarujući ga i kao nadgradnju društveno-političkog i ekonomskog prepustamo ga spontanom razvoju. Smatram da je samoupravljanju potrebno pristupati paralelno i jednako aktivno sa svim tri aspekta. Mi nemamo razvijenu psihologiju i psihodinamiku samoupravljanja, odnosno samoupravnog ponašanja.

SAMOUPRAVNI IDENTITET I MLADI

U svijetlju svega rečenoga sada bi bilo potrebno do kraja biti konkretni i pogledati kako stvarno stvari stoje s našim mlađima u našem jugoslavenskom samoupravnom društvenom realitetu. S kakvim identitetom u njega ulaze, kako se u njemu snalaze i kako ga u sebi doživljavaju. Svaki se čovjek, zapravo, dva puta rodi. Nazovimo prvo rođenje biološkim a drugo psihosocijalnim. Naime, biološkim rođenjem mi smo autoritativno, bez mogućnosti izbora — mogli bismo u izvjesnom smislu kazati posve antisamoupravno — gurnuti u ovaj društveni realitet u kojem se nalazimo. Nitko nas nije pitao da li želimo baš ove ili neke druge roditelje, baš ovo ili neko drugo mjesto, baš ovu ili neku drugu zemlju. Mi smo se tu jednostavno našli ili slučajno ili planirano, ili čak protiv volje onih koji su nas rodili. Tokom djelatnosti i adolescencije mi bismo trebali prihvati, zavoliti i svojevoljno pristati baš na ovakav život i baš u ovakovom društvu. Da li će se to desiši ili ne, ovisi o tome kako nas je to društvo prihvatio, da li nam je dalo do znanja da smo željeni, da smo dobro došli, da li nam je omogućilo da se u nama razvije doživljaja da je dobro i zgodno živjeti baš u ovakovom društvu. E, sada dolazi jedan veliki problem. Naime, nije dovoljno da nam se to kaže. Treba nam omogućiti da to vidimo, da to doživimo, da to osjetimo. Ako nam se to samo govori, a mi to ne doživljavamo, ili ako nam se to čak i ne kaže, mi to trpimo, sakrivamo u sebi, jer smo biološki, emocionalno i egzistencijalno ovisni o tom društvu, o tim odraslima za koje nam kažu da su nam roditelji, braća, sestre, rođaci, susjedi, nastavnici itd. U adolescentno doba se ta biološka, pa i emocionalna ovisnost sve više gubi; mi postajemo u svakom smislu sve samostalniji, odrasliji. Sada počinjemo u svom stvarnom ponašanju prema tom društvenom realitetu reagirati u skladu ne s onim što nam je bilo govoreno, nego s onim što smo doživljavali. Mi se sada usuđujemo i kazati i svojim ponašanjem pokazati

svoj doživljaj sredine u kojoj se nalazimo. To se onda često smatra nepristojnim, drskim, nedoraslim, bunom, sukobom generacija. U to doba mlađi odabiru jednu od tri mogućnosti: ili se sada stvarno u psihosocijalnom, društvenom smislu ponovo rode za ovaj svijet, ali za razliku od prvog rođenja slobodnom svojom odlukom, dakle samoupravno (pozitivni samoupravni identitet), ili odluče da ne prihvate taj svijet, to društvo u koje su gurnuti, pa zapravo u psihosocijalnom smislu prestaju živjeti (odbacivanje identiteta, difuzija identiteta, »asamoupravni identitet«), ili donešu odluku da se svim silama bore protiv tog društva, da ga uništavaju na svakom koraku, da se osvećuju, da se osvećuju onima koji su ih gurnuli protiv njihove volje u takav društveni realitet (negativni identitet, »antusamoupravni identitet«).

Odluka za jedinu od navedene tri mogućnosti vezana je za *stvarni* a ne deklarativni stav odraslih prema mlađima. Pogrešno je ako mislite da pod stavom odraslih mislim samo na odrasle u njihovim obiteljima, jer kolikogod je sama obiteljska sredina veoma važna, ipak ograde između te obitelji i društva sve su niže i sve ranije i sve lakše dijete biće izloženo utjecaju vanobiteljske društvene sredine. Dakle, radi se o odraslima kao odrasloj generaciji našeg samoupravnog društva. Njihovo verbaliziranje nezadovoljstva društvenim realitetom koji ih okružuje mi stariji ne bismo smjeli niti osuđivati niti ignorirati, a pogotovo ih ne zbog toga kažnjavati. Adolescencija je najljubljeno doba života. U to doba mlađi više nisu djeca i znaju verbalizirati doživljeno, a nisu još dovoljno odrasli, u onom lošem smislu riječi, da paze što govore, da se boje svojih riječi i da su se iskvarili onom, za mene, prilično lošom »pokvarenom« poslovicom: zlato je šutjeti. Kada susretremo mlađog čovjeka koji se usudi tako nešto kazati, što smo mi stariji davno već zaboravili govoriti i potisnuli iz čisto egoističkih razloga duboko u svoju unutrašnjost, onda bismo to trebali cijeniti i poštovati.

Moramo imati u aumu da samoupravni identitet mlađog čovjeka ne ovlašti samo o njemu i o njegovoj informiranosti o pravima u društvu u koje ulazi. Njegova društvena sigurnost, unutarnje psihosocijalno zadovoljstvo, dakle njegov identitet, ovi se o tome koliko on dobiva stvarnog potvrđivanja odraslih da je zaista ono što jeste. Nije dovoljno da on bude svjestan što jeste, nego mora imati stvarnu potvrdu da je od drugih, tj. odraslih, priznat baš takvim i prihvacen baš kao takav. Odrasli ne izdaju baš rado takve potvrde. Razlog je nesigurnost u vlastiti identitet. Samo odrasli s razvijenim samoupravnim identitetom sposobni su dijeliti takve potvrde i mlađima. Bez te »ratifikacije« odrasli samoupravni identitet mlađog čovjeka nije onaj pravi, sigurni, pozitivni samoupravni identitet. Mislim da, psihodinamski gledano, u tome leži bit problema kojih nazivamo sukobom generacija. To je, zapravo, pokušaj odgađanja »ratifikacije samoupravnog identiteta mlađih zbog straha da nam svojim dolaskom ne napišu slabe strane, ne otkriju naše odrasle nedosljednosti, naš egoizam, naše »male, ne baš samoupravne, tajne«, naše, kako sam to u svojoj već citiranoj knjizi nazvao, »nesamoupravne igre«. Kao što nezreo roditelj želi da mu dijete dugo ostane dijete, jer mu upravo kao dijete treba, tako i mi, često puta nezreli i u svoj identitet nesigurni, odrasli samoupravljači, odgadamo »ratifikaciju« samoupravnog identiteta naših mlađih. Oni se, jasno, bune, a mi to onda učeno nazivamo sukobom generacija.

Ova moja razmišljanja treba shvatiti u okvirima psihološkog i psihodinamskog, u okvirima moje definicije samoupravnog ponašanja kao psihodinamske osnove samoupravljanja. Sigurno je da bi bilo pogrešno tim problemima pristupati ekskluzivno samo i jedino s toga stanovišta. Ponavljam, moja razmišljanja samo dopunjuju druge aspekte pristupa tim problemima. U protivnom, to bi bilo lampurlastičko psihologiziranje i psihijatriziranje samoupravljanja. Sigurno je da sukob genracija ima i svoju čisto ekonomsku osnovu. Mlađi mogu biti doživljeni i kao nešto što ugrožava naš standard, naš mjesto, naš položaj, naše lične dohodke, ali uz taj materijalni i ekonomski element sigurno je prisutan i ovaj lični, psihološki, psihodinamski.

ZAKLJUČAK

Gdje se nalazi rješenje problema? Kako mlađima pomoći da izgrade svoj samoupravni identitet? Odgovor je jednostavan: samo i jedino iskrenim i stvarnim vlastitim samoupravnim ponašanjem nas odraslih. Jedino na to će oni reagirati. Jedino tako će nas prihvati. I to ne samo takvim ponašanjem na radnom mjestu, na društveno-političkim sastancima, nego svuda i uvijek. Mlađi nas ne doživljavaju samo za radnim stolom i za govornicom. Mlađi nas gledaju na ulici, i za volanom, i u kući, a skoro bih se usudio reći i u bračnom krevetu. Za mene je samoupravno ponašanje univerzalni pojam, stil, način i oblik života, a ne samo ekonomika i društveno-politička kategorija. Ako se na taj način ne ponašamo univerzalno samoupravno, šaljemo mlađima zapravo stalno dvostrukе poruke: jedna je samoupravna, a druga nesamoupravna. Na žalost, mnogi od njih će se odlučiti za ovu drugu i zbog ove druge neće nam više vjerovati u onu prvu. Budimo dosljedni, iskreni i stvarni samoupravljači univerzalnog tipa na svim nivoima i u svim fazama svog života, pa će mlađi shvatiti da je to doista nešto dobro — samoupravno se ponašati.